

KONKURENTNOST POLJOPRIVREDE VOJVODINE

COMPETITIVENESS OF VOJVODINA'S AGRICULTURE

Nebojša Novković, profesor,

Univerzitet u Novom Sadu, Poljoprivredni fakultet

Address: Trg Dositeja Obradovića 8, 21 000 Novi Sad, Srbija

E-mail: nesann@polj.uns.ac.rs

Beba Mutavdžić, asistent

Univerzitet u Novom Sadu, Poljoprivredni fakultet

Address: Trg Dositeja Obradovića 8, 21 000 Novi Sad, Srbija

E-mail: bebam@polj.ns.ac.yu

COMPETITIVENESS OF VOJVODINA'S AGRICULTURE

Key words: Vojvodina, agriculture, competitiveness

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The agriculture of Vojvodina reached its peak during the 1980s. During the 1990s, there was an extreme decline in all aspects of its agricultural development. At the beginning of the 21st century, the agriculture was recovering very slowly from the collapse in its development in the 1990s. The future development of Vojvodina's agriculture can be directed towards the resumption of positive productive and economic results from the 1980s; however, through the classical investments in agricultural development, it will be a very slow process.

The real capabilities of faster development of Vojvodina's agriculture lie in the *multi-functional development*. This means that one part of the agricultural resources will be used in conventional manner by intensifying agricultural production to the limits of sustainable development, a part of the resources will be used for non-agricultural purposes (agro-eco tourism, hunting, fishing and sports tourism and catering, and other services and the production of renewable energy), while a part of resources will be used for organic and safe food.

Resource analysis

The share of agricultural population in the total population of Vojvodina is below 11%. The agricultural population of Vojvodina accounts for 26% of agricultural population, i.e. 24% of the active agricultural population of Serbia. Per 1 inhabitant there is 0.88 ha of agricultural land or 0.78 ha plough land. Having in mind that the average farm size is about 3.59 ha of used arable land and that each farm has about 3 separate parcels, it could be concluded that Vojvodina has a very unfavourable property structure.

Vojvodina occupies 35% of agricultural area of Serbia. The arable land makes 39%, while plough land is even 47%. However, for the most intensive forms of land usage, i.e. orchards and vineyards, it accounts for only 7% and 16%, respectively. On the other hand, its share in the most extensive ways of land usage, i.e. lawns and pastures, is only 6% and 13%, respectively. Grain is the most dominant group of crops (66%) on the plough land of Vojvodina, followed by industrial crops (22%), vegetables (5%) and forage plants (5%). Serbia, on the other hand, has different structure. After grain, forage crops (14%) are the most dominant plants, followed by industrial crops (11%), and vegetables (9%). Vojvodina accounts for 50% of the area under grain in Serbia, 96% of the area under industrial crops, 28% of the area under vegetables and 17% under forage crops.

In Vojvodina, only between 1.2% and 4.4% of arable land is irrigated, which is intolerably low percent compared to the potentials. The irrigation systems built earlier are out of use now either because being neglected or out of order. Only a small number of them are operable at the moment.

There is relatively little animal husbandry in Vojvodina (25 of heads per 100 ha of agricultural land). Pig-breeding (49%) has the dominant position in the structure of animal livestock, followed by cattle-breeding (38%), poultry-breeding (7%) and sheep breeding (3%) at the fourth position. Vojvodina accounts for 15% in the basic cattle stock of Serbia, 17% in the reproductive capacities of pig-breeding and 11% in the basic stock of sheep.

Production results

Corn is the most dominant plant species in Vojvodina. It is grown on about 630,000 ha with average yield of 5.3 t/ha, and annual production of about 3.3 million tons. Vojvodina accounts for around 58% of corn production in Serbia. Wheat is produced averagely on 330,000 ha with average yield of about 3.7t/ha and annual production of around 1.2 million tons. Vojvodina accounts for over 56% of the total wheat production in Serbia.

Sugar beet is grown on the area 52 000 ha on average with average yield of 41t/ha while annual production is around 2.2 million tons. Vojvodina accounts for 96% of sugar beet production in Serbia. Sunflower is grown in Vojvodina averagely on 160,000 ha with average yield of about 2t/ha and annual production of 320,000 t. Almost the entire sunflower production of Serbia comes from Vojvodina (93%). Also, soybean in Serbia is predominately produced in Vojvodina (94%). Soybean is grown on about 110,000 ha with average yield of around 2.2t/ha and annual production of 250,000 t.

The fruits prevailingly grown in Vojvodina are: apple (40%), plum (22%), sour cherry and pear (11%). Apple is produced most (65,000 t), followed by plum (38,000t), sour cherry (14,000t) and peach (11,000t). Viticulture production is performed on small family farms as well as plantations. The annual grape production is about 74,000 t.

Economic conditions and results

The gross domestic product in agriculture is larger than the gross domestic product in food industry, which means that a significant part of agricultural production is spent or exported in raw state, and not processed within own capacities. The share of Vojvodina in gross domestic product of food industry in Serbia (47.3%) is larger than its share in gross domestic product of agriculture of Serbia (39.6%), although the structure of agricultural production in other parts of Serbia is more intensive (vegetable growing, fruit growing and animal husbandry are more dominant). This is due to the fact that in Vojvodina there are more capacities for grain and industrial crop processing.

Export of agricultural-food products

The average annual value of export has reached 255 million dollars. In the structure of export, the groups of the goods like sugar, honey and their products participate with 39.3%, followed by grains and their products with 18.2%, and vegetable and fruit with 13.3%.

The export potentials of agricultural complex of Vojvodina are: sugar and confectionery, edible sunflower oil, wheat and corn (mercantile and seed corn), seed soybean and sunflower, fruit (fresh and processed – sour cherry, strawberry, apple, apricot), vegetables (fresh and processed – frozen green peas, green beans, sweet corn), heifers and steers for slaughter, baby beef, lambs for slaughter, lamb, their high-quality products (foiled or canned ham and shoulder ham, etc) beer, non-alcoholic beverages, mineral water, wine, unconventional agricultural products (frogs, snails, honey, medical herbs) and safe food.

Competitiveness evaluation – SWOT analysis

Developing potentials of agriculture of Vojvodina are:

- Good natural conditions for production (soil, climate, water resources)
- Comparative advantages of micro-regions (the hill of Fruška Gora, the sandy area of Subotička peščara, the Vršac mountains)

- Excellent conditions for multi-functional agriculture (good natural resources for development of tourism, hotel management, energy production from renewable sources)
- Tradition in conventional agricultural production,
- Relatively qualified and educated labour,
- Developed processing capacities,
- Educational, scientific and research institutions and agricultural extension service centres.
- Provincial institutions prepared to develop agricultural complexes

The weak points are:

- Small and unorganized estates and parcels of farms
- Extensive production in structure and yields
- Little animal husbandry
- Inappropriate solution for the use of the state-owned land
- Bad economic conditions for using water potentials for irrigation
- Bad organisation of farms
- Insufficient support to the development of agriculture by the state

Developing possibilities are:

- Regulation of land areas,
- Extension of irrigative areas (possibility for stubble and additional crop sowing)
- Intensifying of plant and animal production
- Higher level of product finalization in own processing capacities
- Improvement of processing technology for agricultural products
- Development of multi-functional production and diversification: development of agricultural-ecological tourism (agritourism, tourist events in rural areas, spa tourism, fishing and hunting tourism), catering (on farms, fresh and healthy food, home-made food) energy production from renewable sources (harvest residues, aeolian energy, etc),
- Increase of competitiveness with the development of SME (small and middle sized enterprises) and cluster-integration
- Increase of export possibilities, by ISO standardization and increase of product quality
- Development of ecological production, medical and aromatic herbs production

Threats for the development are:

- Placement limitations (low domestic payment demand),
- Export limitations (export quotes, non-custom barriers, no export stimulations)
- Insufficient possibilities of the state to support agricultural development
- Lack of high-quality resources for development and functioning
- Lack of or insufficient legal regulations
- Strong negative influence of interest groups (import lobby) on the measures of agrarian policy
- Insufficient influence of professional and scientific institutions on the development of agriculture, and the economic policy measures in agriculture

Competitiveness strengthening

The most important conditions and incentives for development of agricultural business in rural areas of Vojvodina are:

- Stimulation of building and use of irrigation systems,
- Stimulation of increasing investment in rural areas,
- Organization and rational use of land,

- Regulation of the infrastructure and development of institutions in rural areas;
- Direct foreign and state investments of local management organs in the development of firms in rural areas,
- Consistent and professional agrarian policy which would serve the development of agricultural business,
- Development of institutions for development of small agricultural businesses and entrepreneurship,
- Education of rural population
- Improvement of organisation (cluster development, cooperatives and extension services).

1. UVOD

Poljoprivreda AP Vojvodine doživela je svoj zenit 80-tih godina prošlog veka. Tokom 90-tih godina dolazi do velikog pada u svim pokazateljima razvoja poljoprivrede. Početkom 21. veka poljoprivreda se vrlo sporo oporavlja od razvojnog kolapsa 90-tih godina. Budući razvoj poljoprivrede Vojvodine može biti usmeren na vraćanje pozitivnih proizvodnih i ekonomskih rezultata iz 80-tih godina, ali će to investiranjem u razvoj konvencionalne poljoprivredne ići veoma sporo (**Izvršno veće AP Vojvodine, 2006**).

Realne mogućnosti bržeg razvoja poljoprivrede Vojvodine i jačanja njene konkurenske pozicije, leže u multifunkcionalnom razvoju. To znači da će se deo poljoprivrednih resursa koristiti na konvencionalan način, intenziviranjem poljoprivredne proizvodnje do granice održivog razvoja, deo resursa će se koristiti za nepoljoprivredne namene (agro-eko, lovni, ribolovni, sportsko-rekreativni turizam i ugostiteljstvo i druge usluge i proizvodnja obnovljive energije), a deo resursa će se koristiti za organsku i zdravstveno bezbednu hranu (**Novković, 2003**).

Pod multifunkcionalnošću u ovom radu podrazumeva se celokupna nekonvencionalna poljoprivreda (proizvodnja zdravstveno bezbedne hrane-organska proizvodnja) i konvencionalna poljoprivreda (poljoprivreda obavljana na uobičajeni način i za uobičajene namene – proizvodnja hrane i inputa za prerađivačku industriju), nekonvencionalne namene (proizvodnja bio mase za potrebe energije). Pod multifunkcionalnom poljoprivredom podrazumevala se u EU proizvodnja hrane i drugih korisnih outputa, koji nemaju tržišnu cenu, koja je subvencionisana u širem interesu društva. To je znači da je ekonomski isplativa za proizvođača, a ekološki i socijalno za društvo i državu (**Novković, 2003**). U tom smislu, vojvođanska poljoprivreda je multifunkcionalna, bez obzira na tranzicioni pad. S obzirom na nove mogućnosti koje se otvaraju na tržištu (obnovljivi izvori energije, turizam, rekreacija, usluge), može još više da diverzifikuje korišćenje svojih poljoprivrednih resursa u cilju povećanja ekonomske efektivnosti, ne dovodeći u pitanje multifunkcionalnost.

2. METOD RADA I IZVORI PODATAKA

Istraživanja u ovom radu obuhvatila su analizu rapoloživih kapaciteta (poljoprivredno stanovništvo, zemljišni kapaciteti prema načinu košišćenja, mogućnosti navodnjavanja i osnovno stado značajnijih vrsta stoke), proizvodnih parametara (povšina, prinosa i ukupne

proizvodnje) značajnijih ratraskih i povrtarskih proizvoda (kukuruz, pšenica, soja, suncokret, šećerna repa, pasulj, krompir) i stočarskih proizvoda (meso i mleko), kao i uslova i proizvodnih i ekonomskih rezultata poljoprivrede Vojvodine u periodu 2001-2007.

Na osnovu kvantitativne – statističke analize u narednom koraju istraživanja sprovedena je SWOT analiza agrokompleska Vojvodine, kako bi se i kvalitativno definisala njegova strateška pozicija. **SWOT** analiza je kvalitativna metoda za strategijsko planiranje. **SWOT** je akronim engleskih reči: **STRENGTHS** (snage), **WEAKNESSES** (slabosti), **OPPORTUNITIES** (mogućnosti-šanse) i **THREATS** (pretnje – opasnosti). Ova metoda bazira se na sučeljavanju internih karakteristika sistema, u ovom slučaju poljoprivrede Vojvodine (snaga i slabosti), sa mogućnostima i opasnostima iz okruženja.

Šanse i opasnosti mogu biti aktuelne ili potencijalne u nekom periodu u budućnosti. Pri tome šanse i pretnje mogu da budu vezane za tržište, tehnologiju, ekonomiju, društvo, pravnu regulativu, ekologiju. Svrha SWOT analize je da istakne glavne šanse i pretnje i da u isto vreme identifikuje ključne aspekte sposobnosti sistema da obezbedi snage i označi slabosti u reagovanju na promene u okruženju. Rezultati ovakve situacione analize su osnova za formulisanje konkurentne pozicije i strategije razvoja agrokompleska Vojvodine.

Na osnovu rezultata kvantitativne i kvalitativne analize, dijagnosticirana je konkurentna pozicija poljoprivrede Vojvodine. U narednom koraku formulisana je koncepcija razvoja i jačanja konkurentne pozicije agrokompleska. U radu su korišćeni publikovani i nepublikovani podaci Republičkog zavoda za statistiku Srbije

3. ANALIZA RESURSA

3.1. Stanovništvo

Poljoprivredno stanovništvo u periodu između dva popisa stanovnika smanjeno za preko 1/5 (**tabela 1**). Poljoprivredno stanovništvo se veoma dinamično smanjivalo, po prosečnoj godišnjoj stopi od -2,02%. Aktivno stanovništvo nešto je sporije smanjivano, tako da je povećan udeo aktivnog stanovništva u ukupnom poljoprivrednom stanovništvu Vojvodine. Takođe, primetno je i smanjenje udela aktivnog poljoprivrednog stanovništva u ukupnom aktivnom stanovništvu Vojvodine. U posmatranom periodu je smanjen i udeo ukupnog poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu Vojvodine (ispod 11%).

Poljoprivredno stanovništvo Vojvodine čini oko 26% poljoprivrednog, odnosno 24% aktivnog poljoprivrednog stanovništva Srbije. Između dva popisa stanovništva bile su različite tendencije i dinamike kretanja pojedinih kategorija poljoprivrednog stanovništva.

Tabela 1. Promene poljoprivrednog stanovništva Vojvodine i Srbije
 (po popisima 1991 i 2002)

Kategorija	1991.			2002.			Promena (%)	
	Vojvo- dina	Srbija	%	Vojvo- dina	Srbija	%	Vojvo- dina	Srbija
Poljoprivredno	269	1.305	21	215	817	26	-20,15	-37,4
Aktivno	150	904	17	125	529	24	-16,10	-41,5
Izdržavano	119	401	30	90	288	31	-25,23	-28,18
Udeo aktivnog u poljoprivrednom	55,5	69,3	80	58,3	64,7	90	5,05	-6,6
Udeo aktivnog u ukupnom aktivnom	17,2	14,6	118	13,7	15,6	88	-20,35	6,8
Udeo poljoprivrednog u ukupnom	13,7	16,7	82	10,6	10,9	97	-22,70	-34,7

3.2. Zemljište

Na 100 ha poljoprivredne površine u Vojvodini danas živi oko 114, a na 100 ha oranične površine 128 stanovnika, odnosno na 1 stanovnika dolazi 0,88 ha poljoprivredne ili 0,78 ha oranične površine. U Vojvodini dominira neracionalan posed, kako u pogledu veličine, tako u pogledu grupisanosti površina, naročito na seljačkim gazdinstvima (samo 25% seljačkih gazdinstava ima posed u jednom kompleksu).

Imajući u vidu da prosečna veličina poseda seljačkog gazdinstva u Vojvodini iznosi 3,59 ha korišćenog obradivog zemljišta i da svaki posed u proseku ima 3 odvojene parcele, može se zaključiti da Vojvodina ima nepovoljnu posedovnu strukturu. To predstavlja veliku prepreku u primeni savremene tehnologije proizvodnje i korišćenja mehanizacije, pa samim tim i organizovanju ekonomski opravdane proizvodnje

Struktura zemljišnih resursa, prema načinu korišćenja data je u **Tabeli 2**. Preko 92 % poljoprivrednog zemljišta čini obradiva površina, a oranice čine preko 95 % obradivih površina. Pašnjaci, kao najekstenzivniji način korišćenja zemljišta, zastupljeni su sa svega oko 6 %. Nepovoljna je tendencija blagog smanjivanja vinograda u posmatranom periodu 1981-2007. (godišnja stopa pada -0,8 %).

Vojvodina obuhvata 35% poljoprivrednih površina Srbije. U obradivoj površini učestvuje sa 39%, a u oranicama sa čak 47%. Međutim, u najintenzivnijim načinima korišćenja zemljišta, voćnjacima i vinogradima učestvuje sa samo 7, odnosno 16%. S druge

strane, u najekstenzivnijim načinima korišćenja zemljišta, livade i pašnjaci, učestvuje sa svega 6, odnosno 13%.

Tabela 2. Zemljišni resursi Vojvodine i Srbije

Obeležje	Prosek 2001-2007 (000)ha			Stope promene (%) (1981-2007)	
	Vojvodina	Srbija	Učešće%	Vojvodina	Srbija
Poljorivredna	1.789	5.112	35	0,02	-0,51
Obradiva	1.648	4.252	39	0,06	-0,46
Oranice	1 581	3.345	47	0,03	-0,47
Voćnjaci	18	244	7	0,80	-0,38
Vinogradi	11	67	16	-0,80	-1,85
Livade	37	596	6	1,20	-0,27
Pašnjaci	111	824	13	-0,60	-0,76

Ono što je nepovoljno, je struktura načina korišćenja oranica (**Tabela 3**). U strukturi oranica dominiraju žitarice, a relativno malo su zastupljeni povrće i krmno bilje.

Tabela 3. Oranične površine Vojvodine prema načinu korišćenja

Obeležje	Prosek 2001-2007 (000 ha)			Stopa promene (%) (1981-2007)	
	Vojvodina	Srbija	Učešće %	Vojvodina	Srbija
Žita	1.036	2.072	50	-0,80	-0,69
Industrijsko bilje	341	357	96	1,80	-0,14
Povrće	83	293	28	-0,70	0,00
Krmno bilje	78	468	17	-0,22	0,00

Žita su sa 66% najzastupljenija grupa useva na oranicama u Vojvodini, sledi industrijsko bilje (22%), povrće (5%) i krmno bilje (5%). U posmatranom periodu povećavaju se površine pod industrijskim biljem (naročito sojom) na račun površina pod žitima. Nepovoljne su i tendencije smanjivanja površina pod povrćem i krmnim biljem, što je uzrokovano negativnim tendencijama u stočarstvu. Vojvodina učestvuje sa 96% u površina pod industrijskim biljem u Srbiji.

3.3. Sistemi za navodnjavanje

Poljoprivredna proizvodnja u Vojvodini ograničena je količinom i rasporedom padavina. Poslednjih godina smenjuju se poplavne sa sušnim godinama, što ometa normalan razvoj privrede u celini a posebno poljoprivrede. Prema podacima iz Vodoprivredne osnove Srbije, površina koja može da se navodnjava u Vojvodini je oko 120.000 ha. Oko 60.000 ha snabdeva se vodom iz regionalnih sistema, uglavnom iz hidro sistema Dunav-Tisa-Dunav,

55.000 iz prirodnih vodotokova i 5.000 ha iz akumulacija. To ukupno čini manje od 8% obradivih površina u Vojvodini.

Sadašnje stanje navodnjavanja posmatrano kroz ukupan broj zalivnih sistema, odnosno površina na kojima su oni izgrađeni, ne zadovoljava ni po obimu, ni po tehničkoj opremljenosti, a isto tako ni po stepenu njihovog korišćenja. U Vojvodini navodnjava između 1,2% (1999. godine) i 4,4% (1990. godine) obradivih površina.

3.4. Kapaciteti u stočarstvu

Stočarstvo je relativno malo zastupljeno u Vojvodini (25 uslovnih grla na 100 ha poljoprivredne površine). U strukturi stočnog fonda dominantno mesto ima svinjarstvo (49%), zatim govedarstvo (38%), na trećem mestu je živinarstvo (7%), na četvrtom mestu sa 3% je ovčarstvo, a najmanje je zastupljeno konjarstvo (nešto manje od 3%). Osnovno stado značajnijih vrsta stoke u Vojvodini i Srbiji dato je u **Tabeli 4**.

Tabela 4. Broj grla osnovnog stada stoke u Vojvodini i Srbiji

Obeležje	Prosek (2001-2007)			Stopa promene (%)	
	Vojvodina	Srbija	Učešće %	Vojvodina	Srbija
Krave i steone junice	107.300	727.000	14,8	0,53	-1,19
Krmače i suprasne nazimice	180.000	714.000	17,1	-4,01	-6,01
Priplodne ovce	122.300	1,160.500	10,5	7,15	1,45

Vojvodina učestvuje sa 15% u osnovnom stadu goveda, 17% u reproduktivnim kapacitetima svinjarstva i 11% u osnovnom stadu ovaca u Srbiji.

4. PROIZVODNI REZULTATI

4.1. Biljna proizvodnja

4.1.1. Ratarstvo i povrtarstvo

Prosečni prinosi značajnijih ratarskih useva u toku tri karakteristična period (1981-1990 - pre krize; 1991-2000 – za vreme krize i 2001-2007 – posle krize) dati su u **Tabeli 5**. Prinosi svih posmatranih useva (sem suncokreta) pokazuju stope rasta u poslednjem posmatranom podperiodu (2001-2007). Međutim, taj rast nije dovoljan ni da se ostvare prosečni prinosi iz

perioda 80-tih godina (sa izuzetkom soje), a kamoli da se porede sa prinosima u EU. U poređenju sa Srbijom, prinosi svih posmatranih useva su nešto veći (do 10%).

Tabela 5. Prinosi značajnijih ratarskih useva (t/ha)

Obeležje	Vojvodina - Proseci				Srbija - Prosek	
	1981-90	1991-00	2001-07	Stopa promene (%)	2001-07	Stopa promene (%)
Pšenica	4,9	3,9	3,7	2,89	3,4	4,32
Kukuruz	5,7	4,6	5,3	5,09	4,8	1,43
Šećerna repa	42,7	34,0	41,0	3,94	40,8	16,80
Suncokret	2,1	1,8	2,0	-0,15	1,9	1,47
Soja	2,0	2,0	2,4	4,44	2,4	3,72

U **Tabeli 6.** prikazano je kretanje ukupne proizvodnje značajnijih ratarskih proizvoda u pojedinim podperiodima. Značajno su smanjene proizvodnje žita i šećerne repe, a povećane proizvodnje soje (za preko 100%) i suncokreta, za preko 50%.

Tabela 6. Proizvodnja značajnijih ratarskih useva (000 t)

Obeležje	Vojvodina - Proseci				Srbija - Prosek	
	1981-90	1991-00	2001-07	Stopa promene (%)	2001-07	Stopa promene (%)
Pšenica	1.726	1.428	1.230	-3,46	2.180	-5,63
Kukuruz	3.833	3.054	3.339	5,50	5.794	0,45
Šećerna repa	3.757	2.029	2.209	14,8	2.312	15,27
Suncokret	216	284	324	6,87	348	4,90
Soja	128	128	257	15,42	273	20,05

Kukuruz je najzastupljenija biljna vrsta u Vojvodini. Gaji se na oko 630.000 ha, i u posmatranom periodu (2001-2007) ostvaren je prosečan prinos od oko 5,3 t/ha, odnosno godišnja proizvodnja od oko 3,3 miliona tona. Učešće Vojvodine u ukupnoj proizvodnji kukuruza u Srbiji je oko 58%.

Proizvodnja hlebnog žita – pšenice obavlja se na prosečno 330.000 ha, uz prosečan prinos od oko 3,7 t/ha i godišnju proizvodnju od oko 1,2 miliona tona. Vojvodina učestvuje sa preko 56% u ukupnoj proizvodnji pšenice u Srbiji.

Šećerna repa se prosečno gajila na oko 52.000 hektara, prosečan prinos iznosio je oko 41 t/ha, a godišnja proizvodnja oko 2,2 miliona tona. U proizvodnji šećerne repe u Srbiji, Vojvodina učestvuje sa oko 96%.

Suncokret se u Vojvodini prosečno gajio na oko 160.000 hektara, uz prosečan prinos od oko 2 t/ha i godišnju proizvodnju od oko 320.000 tona. Gotovo celokupna proizvodnja suncokreta u Srbiji je iz Vojvodine (93%).

Kao i kod šećerne repe i suncokreta, i u proizvodnji soje u Srbiji Vojvodina dominira (94%). Soja se prosečno gajila na oko 110.000 ha, uz prosečan prinos od oko 2,2 t/ha i godišnju proizvodnju od oko 250.000 tona. Soja je usev koji beleži najveće povećanje površina (za preko 40.000 ha) u odnosu na prethodne periode. Takođe, i prinos soje povećan je za 10% , pa je ukupna proizvodnja soje više nego udvostručena u odnosu na prethodne periode.

Povrće se gaji na svega 5% oraničnih površina Vojvodine. Proizvodnju povrća uglavnom organizuju seljačka gazdinstva. Najzastupljeniji povrtarski usevi su krompir, dinje i lubenice, grašak, pasulj, crni luk, paprika, paradajz, kupus i kelj. U analiziranom vremenskom periodu prosečne prinose posmatranih povrtarskih useva na području Vojvodine karakteriše tendencija rasta (**Tabela 7**).

Tabela 7. Prinosi i proizvodnja značajnijih povrtarskih useva (t/ha)

Povrće	Prinos (t/ha)		Godišnja proizvodnja (t)	
	Prosek 2001-2007	Stopa promene (%)	Prosek 2001-2007	Stopa promene (%)
Krompir	12,4	6,6	314.956	-5,29
Pasulj	1,18	2,3	8.811	-1,71
Grašak	2,88	4,2	18.811	-2,35
Dinje i lubenice	18,20	1,6	166.619	-0,73

Lucerka i detelina su izraziti predstavnici useva namenjeni ishrani stoke, čija se proizvodnja organizuje na oranicama. Ovi usevi se gaje na 81% ukupnih površina pod krmnim biljem u Vojvodini.

4.1.2. Voćarstvo i vinogradarstvo

U periodu od 2001-2007. godine ukupan broj rodni stabala analiziranih voćnih vrsta u proseku je iznosio oko 11,5 miliona (**Tabela 8**). Seljačka gazdinstva, sa oko 7,3 miliona rodni stabala učestvuju sa 63,5% u ukupnim rodni stablima Vojvodine. Najzastupljenije voće u Vojvodini je jabuka (40%), zatim šljiva (22%), pa višnja i kruška (11%). Najveću proizvodnju takođe ima jabuka (oko 65.000t), zatim slede: šljiva (38.000t), višnja (14.000t) i breskva (11.000t).

Tabela 8. Broj rodni stabala i proizvodnja značajnijih vrsta voća

Voćne vrste	Broj rodni stabala		Proizvodnja		Prinos kg/stablu
	Prosek 2001-07 (000 kom)	Struktura (%)	Prosek 2001-07 (tona)	Struktura (%)	
Jabuka	4.671	40,4	64.580	44,1	13,8
Kruška	1.293	11,2	9.700	6,6	7,5
Šljiva	2.573	22,2	37.531	25,6	14,6
Višnja	1.351	11,7	13.586	9,3	10,1
Trešnja	285	2,5	3.935	2,7	13,8
Kajsija	395	3,4	5.680	3,9	14,4
Breskva	1.001	8,6	11.401	7,8	11,4
Svega	11.569	100,0	146.413	100,0	-

Industrijska proizvodnja polupreradenih proizvoda od voća u Vojvodini se odlikuje opadanjem obima proizvodnje i visokim variranjima iz godine u godinu. Obavlja u 35 većih i manjih pogona različitih kapaciteta i proizvodnih programa. Uključeni su praktično svi vidovi konzervisanja: topla i hladna prerada, sušenje, mariniranje, biofermentacija, visoka koncentracija šećera i hemijsko konzervisanje. Većina fabrika (pogona) je organizovano za kombinovanu preradu voća i povrća sa kombinovanim postupcima konzervisanja, što je sa tehnološko-ekonomskog aspekta u potpunosti opravdano. Prosečna struktura proizvodnje prerađevina od voća je sledeća: Voćni sokovi 89.000t, voćni sirupi 500t, kompoti 730t, marmelada 2.500t i džem 70t.

Vinogradarska proizvodnja je organizovana na malim porodičnim gazdinstvima, kao i plantažnim zasadima. U proseku za period 2001-2007. površine vinograda iznosile su 11.400 ha. Ukupne površine vinograda se smanjuju po prosečnoj godišnjoj stopi promene od -1,85%. Proizvodnja grožđa godišnje je iznosila oko 74.000 tona i takođe, pokazuje tendenciju pada, uslovljenu padom površina pod vinogradima. Proizvodnja vina se u Vojvodini odvija u sedam vinarija i većem broju manjih vinskih podruma. Najveći proizvođač vina su Vršacki vinogradi – Vršac.

4.2. Stočarstvo

Analiza rezultata stočarske proizvodnje izvršena je po granama stočarstva i upoređena (pored Srbije) i sa neposrednim susedom – Mađarskom.

4.2.1. Govedarstvo

Kvantitativna komparativna analiza govedarstva u Vojvodini i Mađarskoj obuhvatila je godišnje podatke o prinosima (godišnji prirast i proizvodnja mleka po kravi) i ukupnoj

proizvodnji (ukupan broj goveda i ukupna godišnja proizvodnja mleka). Rezultati analize prezentirani su u **Tabeli 9**.

Tabela 9. Promene proizvodnih u rezultata u govedarstvu AP Vojvodine i Mađarske u periodu 2001-2007.

OBELEŽJE	Vojvodina				Mađarska			
	Prosek 2001-07	Min	Max	Stopa promene %	Prosek 2001-07	Min	Max	Stopa promene %
PRIRAST PO KRAVI I STEONOJ JUNICI (kg)	447	404	509	2,46	323,7	310	338	0,65
MLEKO PO KRAVI (litara)	3.596	3.179	4.093	2,41	6.033	5.335	6.693	3,29
UKUPAN BROJ GOVEDA	228.900	212.000	269.000	2,08	741.900	702.000	805.000	-1,88
UKUPNA PROIZVODNJA MLEKA 000 lit	334.700	292.000	397.000	2,91	1.939.700	1.793.800	2.080.600	-2,10

Vojvodina ima gotovo 3,3 puta manje osnovno stado u govedarstvu od Mađarske. Međutim, za razliku od Mađarske, u Vojvodini je pozitivna stopa promene broja krava i steonih junica. U posmatranom periodu Vojvodina ostvaruje veći prosečan prirast za gotovo 40%. Mlečnost po kravi je u Mađarskoj veća za 68% nego u Vojvodini. Mlečnost krava u Vojvodini je viša od iste u Srbiji, gde su više zastupljene mlečno-mesne rase (simentalac). Vojvodina učestvuje sa oko 20% u ukupnom broju goveda u Srbiji. Ukupna proizvodnja kravljeg mleka u Vojvodini je manja za oko 5,4 puta u odnosu na Mađarsku, ali pokazuje tendenciju povećanja.

4.2.2. Svinjarstvo

Promene u proizvodnim pokazateljima u svinjrstvu u Vojvodini nisu povoljne kao u govedarstvu (**tabela 10**). Osnovno stado svinja smanjuje se po stopi od četiri procenta godišnje, što je gotovo identično i u Mađarskoj. Prosečan prirast po krmači u Vojvodini od 1.042 kg, manji je nego u Mađarskoj za čak 583 kg, odnosno 56%. To se može objasniti i time da je u Mađarskoj daleko veća prosečna težina i starost klanja svinja i da tamo nije uobičajeno da se kolju prasići. Osnovno stado svinja u Mađarskoj je veće za 135 hiljada grla ili 75%. Ukupan broj svinja smanjuje se i u Vojvodini i u Mađarskoj zbog dugogodišnjeg nepovoljnog ekonomskog položaja stočarstva uopšte. Ukupan broj svinja u Vojvodini čini oko 1/3 ukupnog broja svinja u Srbiji.

Tabela 10. Promene u svinjarstvu u AP Vojvodini i Mađarskoj u periodu 2001-2007.

OBELEŽJE	Vojvodina				Mađarska			
	Prosek 2001-07	Min	Max	Stopa promene (%)	Prosek 2001-07	Min	Max	Stopa promene (%)
PRIRAST PO KRMAČI (kg)	1.042	877	1.217	3,24	1.625	1.544	1.712	0,69
UKUPAN BROJ SVINJA miliona kom.	1,353	1,190	1,538	-1,43	4,428	3,853	5,082	-3,12

4.2.3. Ovčarstvo

Ovčarska proizvodnja u Vojvodini nema toliki ekonomski značaj za poljoprivredu Vojvodine, kao što to imaju svinjarstvo i govedarstvo. U **Tabeli 11** dati su rezultati komparativne analize proizvodnih parametara ovčarstva u Vojvodini i Mađarskoj. Proizvodni pokazatelji u ovčarstvu u Vojvodini beleže pozitivne rezultate. Za razliku od Vojvodine, ovčarstvo u Mađarskoj ima znatno niže stope rasta brojnog stanja stoke, a prirast po priplodnoj ovci ima tendenciju pada. Prosečan prirast po priplodnoj ovci je u posmatranom periodu u Vojvodini bio za 58%, ili za 14,6 kg viši nego u Mađarskoj. Iz podataka je očito da je ovčarstvo u Vojvodini u ekspanziji, dok je u Mađarskoj u krizi. Vojvodina učestvuje samo sa oko 12% ukupnog broja ovaca u Srbiji.

Tabela 11. Promene proizvodnih rezultata u ovčarstvu u AP Vojvodini i Mađarskoj u periodu 2001-2007.

OBELEŽJE	Vojvodina				Mađarska			
	Prosek 2001-07	Min	Max	Stopa promene (%)	Prosek 2001-07	Min	Max	Stopa promene (%)
PRIRAST PO PRIP. OVCI (kg)	39,9	30,3	63,8	3,98	25,3	22,3	27,8	-3,39
UKUPAN BROJ OVACA (kom)	185.000	140.000	254.000	6,98	1,249.500	1,103.000	1,405.000	1,26

4.2.4. Živinarstvo

Živinarska proizvodnja u Vojvodini pokazuje određeni stepen stabilnosti i stagnacije, o čemu svedoče relativno niski koeficijenti varijacije i pozitivne godišnje stope promena, manje od 1% kod svih posmatranih pojava. U istom periodu živinarstvo u Mađarskoj pokazuje negativne tendencije (sem proizvodnje jaja po koki nosilji, koja stagnira – **Tabela 12**).

Broj koka nosilja u Vojvodini manji je 4,3 puta, proizvodnja jaja 7,2 puta, a ukupan broj živine 2,8 puta. To svedoči da je u Mađarskoj više zastupljena „teška linija“ u živinarstvu,

odnosno proizvodnja jaja, a u Vojvodini „laka linija“, odnosno proizvodnja brojlera. I sami proizvodni rezultati u proizvodnji jaja u Mađarskoj su znatno bolji. Proizvodnja jaja po koki nosilji od 212 komada jaja godišnje je za 70% veća nego u Vojvodini. Broj živine u Vojvodini čini 37% ukupnog broja živine u Srbiji.

Tabela 12. Promene proizvodnih rezultata u živinarstvu u AP Vojvodini i Mađarskoj u periodu 2001-2007.

OBELEŽJE	Vojvodina				Mađarska			
	Prosek 2001-07	Min	Max	Stopa promene (%)	Prosek 2001-07	Min	Max	Stopa promene (%)
BROJ KOKA NOSILJA (miliona)	3,497	3,121	4,093	0,16	14,935	13,040	16,348	-1,62
BROJ JAJA PO KOKI (komada)	125	107	138	0,75	212	205	218	0,07
UKUPNA PROIZVODNJA JAJA (miliona komada)	437	334	507	0,92	3.163	2.843	3.433	-1,55
UKUPAN BROJ ŽIVINE (miliona)	6,563	5,737	7,364	0,60	18,350	15,798	20,150	-1,03

4.2.5. Koncentracija stoke

Jedan od osnovnih naturalnih pokazatelja intenzivnosti poljoprivredne proizvodnje je i stepen zastupljenosti, odnosno koncentracija stoke. Koncentracija stoke izražava se na sledeće načine: Broj goveda na 100 ha obradivih površina; broj svinja na 100 ha oraničnih površina; broj ovaca na 100 ha poljoprivredni površina i broj živine na 100 ha oraničnih površina.

Komparativni pokazatelji koncentracije stoke za Vojvodinu, Srbiju i Mađarsku dati su u **Tabeli 13.**

Tabela 13. Komparativna analiza koncentracije stoke – prosek 2001-2007.

Kategorija	Vovodina	Srbija	Mađarska	Indeksi (%)		
				2/3	2/4	3/4
1	2	3	4	5	6	5
Broj goveda na 100 ha poljoprivrene površine	12,7	19,5	33,4	65	38	58
Broj svinja na 100 ha oranica	85,6	95,0	96,3	90	89	99
Broj ovaca na 100 ha poljoprivredne površine	10,3	26,6	21,5	39	48	124
Broj živine na 100 ha oranica	415	484	316	86	131	153

Na osnovu podataka u tabeli se može videti koliko Vojvodina zaostaje u razvoju stočarstva za Mađarskom i Srbijom.. Koncentracija goveda u Vojvodini je 2,6 puta manja nego u Mađarskoj i za 35% manja nego u Srbiji. Koncentracija svinja je neznatno manja, a koncentracija ovaca je preko dva puta manja od Mađarske i više od 2,5 puta od Srbije.

5. EKONOMSKI REZULTATI

5.1. Bruto domaći proizvod

Analiza tendencija razvoja poljoprivrede Vojvodine sagledana je na osnovu dinamike društvenog proizvoda. Vrednost bruto domaćeg proizvoda (GDP) izražena je u stalnim cenama iz 1994.godine, kako bi se izbegao uticaj inflacije i na taj način dobila realnija slika o njegovoj dinamici (tabela 14).

**Tabela 14. Bruto domaći proizvod poljoprivrede i prehrambene industrije
 – tekuće cene (milionu dinara)**

Godina	Srbija	Vojvodina	
	POLJOPRIVREDA		Učešće u %
2000.	72.656	29.904	41,2
2001.	135.955	55.950	41,1
2002.	130.783	50.450	38,6
2003.	129.744	46.985	36,2
2004.	162.258	65.978	40,7
Stopa promene %	22,2	21,9	-
PREHRAMBENA INDUSTRIJA			
2000.	28.489	14.276	50,1
2001.	54.695	25.000	45,7
2002.	73.348	32.292	44,0
2003.	71.423	33.282	48,6
2004.	87.230	42.130	48,3
Stopa promene %	32,2	31,1	-

Izvor: Novković i sar. 2007.

Bruto domaći proizvod poljoprivrede veći je od bruto domaćeg proizvoda prehrambene industrije, što govori da se značajni deo poljoprivrednih proizvoda troši ili izvozi u sirovom stanju, a ne prerađuje u sopstvenim kapacitetima. Učešće Vojvodne u bruto domaćem proizvodu prehrambene industrije Srbije (47,3%) je veće od njenog učešća u bruto domaćem proizvodu poljoprivrede Srbije (39,6%), i pored činjenice da je struktura poljoprivredne proizvodnje u drugim delovima Srbije intenzivnija (veća zastupljenost povrtarstva, voćarstva i stočarstva). Razlog tome je, što su u Vojvodini koncentrisani kapaciteti za preradu žitarica i industrijskog bilja.

6. AGRARNA POLITIKA

Republika Srbija, i u okviru nje AP Vojvodina, prema indikatorima privredne razvijenosti, pripada grupi manje razvijenih zemalja. Nizak stepen razvijenosti, pored ostalog, prisutan je i u agrarnom sektoru. U skadu sa postojećim uslovima, definisani su ciljevi i principi agrarne politike:

- Izgradnja održivog i efikasnog poljoprivrednog sektora, koji može da se takmiči na svetskom tržištu, doprinoseći porastu nacionalnog dohotka;
- Obezbeđenje hrane koja zadovoljava potrebe potrošača u pogledu kvaliteta i zdravstvene bezbednosti;
- Osiguranje podrške životnom standardu za ljude koji zavise od poljoprivrede, a nisu u stanju da svojim razvojem prate ekonomske reforme;
- Osiguranje podrške održivom razvoju sela;
- Očuvanje životne sredine od uticaja negativnih efekata poljoprivredne proizvodnje;
- Priprema agrarnog sektora za integraciju u Evropsku Uniju, i
- Priprema politike domaće podrške i trgovine poljoprivrednim proizvodima po pravilima Svetske trgovinske organizacije (STO).

7. FINANSIRANJE POLJOPRIVREDE

Osnivanjem Fonda za razvoj Republike Srbije, a u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, kao i Ministarstva finansija, poljoprivrednim gazdinstvima koja su upisana u Registar u cilju podsticanja poljoprivredne proizvodnje bila su odobrena kreditna sredstva za određene namene.

Savremena poljoprivredna proizvodnja AP Vojvodine u velikoj meri opredeljena je sredstvima odobrenim iz pokrajinskih fondova. Skupština AP Vojvodine osnovala je ukupno pet fondova, od kojih tri fonda imaju za isključivi ili kao jedan od ciljeva, podsticanje razvoja poljoprivrede u Pokrajini:

7.1. Fond za razvoj AP Vojvodine

Od ukupno odobrenih sredstava Fonda za razvoj AP Vojvodine – 135,80 miliona eura, za razvoj poljoprivrede usmereno je ukupno 24,35 miliona eura, odnosno poljoprivrednim gazdinstvima usmereno je 15,71 milion eura, a zemljoradničkim zadrugama plasirano je 8,64 miliona eura. U 2007. godini čak 72% je usmereno poljoprivrednim gazdinstvima.

7.2. Garancijski fond AP Vojvodine

Razvoj privrede i poljoprivrede u AP Vojvodini osnovna je misija Garancijskog fonda. Ove zadatke Fond realizuje kroz svoju osnovnu delatnost, izdavanje garancija bankama kao sredstava obezbeđenja urednog vraćanja bankarskih kredita. U periodu od 2005. do 2007. godine kroz šesnaest konkursnih aktivnosti angažovan je garantni potencijal u ukupnom iznosu oko 21 milion eura i izdato je ukupno 490 garancija (od čega 19,57 miliona eura u sektor poljoprivrede). U pomenutom periodu ni jedna garancija nije pala na teret sredstava Fonda, što znači da je Fond izvršio kvalitetnu ocenu kreditne sposobnosti učesnika konkursa i time sveo rizik izdavanja garancija na minimum.

7.3. Pokrajinski fond za razvoj poljoprivrede

Pokrajinski fond za razvoj poljoprivrede je osnovan 2001. godine sa ciljem podsticanja poljoprivrede u Pokrajini i otklanjanja problema u oblasti poljoprivredne proizvodnje putem učešća u finansiranju programa unapređenja i razvoja pojedinih oblasti agrara. U posmatranom periodu plasirano je 5,23 miliona eura, od čega su donacije Kraljevine Norveške za rekonstrukciju irigacionih sistema iznosile 3,38 miliona eura. Fond se u posmatranom periodu (2002-2007) bazirao prvenstveno na učešće u finansiranju sistema za navodnjavanje, nabavku novih zaštićenih bašta – plastenika i staklenika, kao i jedan od poslednjih projekata – za podizanje višegodišnjih zasada autohtonih i odomaćenih sorti vinove loze. Za program obezbeđenja proizvodnje u zaštićenim baštama plasirao je kredita u iznosu od 377.560 eura, dok je za navodnjavanje usmereno 1,43 miliona eura.

8. ZADRUGARSTVO

Ključni problem zadružnog sektora ogleda se u nepostojanju zadruga koje funkcionišu po opšteprihvaćenim zadružnim principima. Ukoliko se posmatra način rada i upravljanja u zadrugama kod nas, mogu se uočiti dva karakteristična tipa zadruga. Jedan tip su tzv. „državne zadruga“ kojima upravljaju zaposleni, dok poljoprivrednici, kao članovi zadruga, nemaju takva prava. Drugi tip su tzv. „privatne zadruga“, koje, u stvari, posluju kao privatna preduzeća, bez poštovanja zadružnih načela. Podjednako bitno, a takođe nerešeno pitanje odnosi se na vlasništvo nad imovinom zadruga, koje ograničava njihov razvoj i u velikom broju slučajeva onemogućuje funkcionisanje.

U cilju rešavanja navedenih problema i stvaranja uslova za unapređenje zadružnog sektora, 2006. godine donet je novi Zakon o zadrugama.. Prema Zakonu, zadruga se osniva i posluje na principima: dobrovoljnosti i otvorenog članstva, uzajamnosti, ravnopravnosti, solidarnosti, jednakog prava upravljanja, demokratičnosti, zadružnog obrazovanja i informisanosti zadrugara i međuzadružne saradnje, kao i drugim međunarodno priznatim zadružnim principima. U praksi, ovaj zakon nije pospešio unapređenje zadruga.

9. SPOLJNOTRGOVINSKA RAZMENA

Izvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda je uslovljen obimom i dinamikom domaće poljoprivredne proizvodnje, visinom potrošnje, nivoom podsticaja od strane države, kao i carinskim i drugim netarifnim ograničenjima zemalja uvoznica. Prisutna je izuzetna zatvorenost pojedinih, pre svega, razvijenih zemalja, koje koriste različite barijere u uvozu. Sve više se koriste razna kvantitativna ograničenja - u vidu tehničkih prepreka – primena ISO standarda i HACCP metoda za utvrđivanje kvaliteta, kvantitativnih, i drugih ograničenja, kao osnovnih instrumenata mera agrarnog protekcionizma. Izvoz treba da postane osnovna poluga privrednog rasta i razvoja Vojvodine. U izvozu treba da se poveća zastupljenost proizvoda višeg stepena obrade sa standardima koji će zadovoljavati potrebe potrošača zemalja uvoznica.

9.1. Uvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda

U periodu 2001-05, prosečan uvoz je iznosio 118,4 miliona dolara. U strukturi izvoza najveće učešće ima robna grupa povrće i voće sa 23,8%, sledi robna stočna hrana sa 19,3% i razni proizvodi za ishranu sa 10,6%.

Stepen zaštite agroindustrije od konkurencije iz inostranstva veoma nizak. Na veliki broj proizvoda zaštita putem prelevmana praktično i ne postoji, a koji čine značajnu stavku u našem uvozu (voće, proizvodi konditorske industrije i sl.). Uporedo sa liberalizacijom na ispoljeni negativan bilans uticali su i razni interventni uvozni aranžmani, kao i ugovori o dugoročnoj proizvodnoj kooperaciji, koje, takođe, spadaju u formu uvoza. Visoki uvoz naročito će se negativno odraziti u narednom periodu, ovo će imati dugoročne negativne posledice, i to pre svega, u stočarskoj proizvodnji. Uvoz poljoprivrednih proizvoda treba da bude komplementaran i da se nalazi u funkciji proizvodnje.

9.2. Izvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda

Prosečna goišnja vrednost izvoza u periodu 2001-2005. godine dostigao je 254,8 miliona dolara, sa značajnim pozitivnim trendom kretanja vrednosti, po prosečnoj stopi od 36,8% godišnje. Apsolutni maksimum ostvaren je u poslednjoj analiziranoj godini (400 miliona dolara).

U strukturi izvoza najveće učešće imaju robne grupe *šećer, med i proizvodi* sa 39,3%, sledi robna grupa *žitarice i prerađevine* sa 18,2% i *povrće i voće* sa 13,3%. Napred navedene robne grupe imale su dominantno učešće u ukupnom izvozu agrarnih proizvoda iz Vojvodine (70,8%). Evidentno je da sve robne grupe nemaju jednako mesto, poziciju i značaj u vojvođanskom agrarnom izvozu.

9.3. Mogućnosti povećanja izvoza agroindustrije

U narednom periodu neophodno je u punoj meri iskoristiti komparativne prednosti Vojvođanske agroindustrije:

- Povoljne agroekološke uslove, za proizvodnju žitarica, industrijskog bilja, voća i povrća;
- Postojanje kapaciteta prerađivačke industrije (uljare, šećerane, klanice, mlekarne, industrije za prerađu pšenice, voća i povrća);
- Stručne kadrove, kako u proizvodnji, tako i u naučno-istraživačkim ustanovama.

Mere ekonomske politike u ovoj oblasti moraju uvažavati sve specifičnosti poljoprivredne proizvodnje (spor obrt kapitala i sl.), pri tom iste treba da budu u funkciji podržavanja njene izvozne orijentacije. Potrebno je odgovarajućim merama povećati i stabilizovati proizvodnju i na taj način stvoriti stabilne izvozne viškove koji će po pitanju kvaliteta zadovoljavati potrebe inostranih kupaca.

Izvozni potencijali agrokompleks Vojvodine su: Šećer i konditorski proizvodi; jestivo suncokretovo ulje; pšenica i kukuruz, kako merkantilni, tako i semenski; semenska soja i suncokret; kvalitetno voće, kako u svežem, tako i u prerađenom stanju (višnja, jagoda, jabuka, kajsija); kvalitetno povrće uglavnom u svežem stanju; junad za klanje, juneće meso, jagnjad za klanje, jagnjeće meso; kvalitetne mesne prerađevine (šunka i plećka u foliji, limenci); pivo, bezalkoholni napitci, mineralna voda, vino; nekonvencionalni poljoprivredni proizvodi (žabe, puževi, med, lekovito bilje); zdravstveno bezbedna- ekološki čista hrana..

9.4. Bilans spoljnotrgovinske razmene

Prosečan bilans spoljnotrgovinske razmene poljoprivredno-prehrambenih proizvoda AP Vojvodine, u posmatranom periodu je pozitivan i iznosi prosečno 65 miliona dolara.. Ostvareni bilans može se okarakterisati kao veoma dobar, mada se istim ne treba zadovoljiti. Cilj u narednom periodu treba da bude povećanje izvoza, uz održavanje uvoza na dosadašnjem nivou.

Analizirajući bilans spoljnotrgovinske razmene po robnim grupama uočava se sledeće:

- Pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene – imaju sledeće robne grupe: meso i preradevine, žitarice, voće i povrće, šećer, razni proizvodi za ishranu i duvan. Najveći pozitivan bilans razmene ostvaruje robna grupa *šećer, proizvodi i med* sa 41,9 miliona dolara.
- Ostale grupe proizvoda proizvode su daleko više uvožene, nego izvožene iz Vojvodine, odnosno prisutan je negativan bilans razmene. Najveći negativans bilans razmene prisutan je kod robne grupe: *stočna hrana*, sa 11,5 miliona dolara.

10. OCENA KONKURENTNOSTI - SWOT analiza

Razvojne snage poljoprivrede Vojvodine su:

- Dobri prirodni uslovi za proizvodnju (zemljište, klima, vodni resursi)
- Komparativne prednosti mikrorejona (Fruška gora, Subotička peščara, Vršacke planine),
- Relativno nezagađena životna sredina i resursi poljoprivrede,
- Izvrsni uslovi za multifunkcionalni razvoj poljoprivrede (pogodni prirodni resursi za razvoj turizma, ugostiteljstva, proizvodnju energije (eolska, termalna, obnovljivi izvori)),
- Tradicija u konvencionalnoj poljoprivrednoj proizvodnji,
- Relativno kvalifikovana i obrazovana radna snaga,
- Razvijenost prerađivačkih kapaciteta,
- Postojanje obrazovnih i naučno-istraživačkih institucija,
- Spremnost pokrajinskih institucija za razvoj agrokompljeka,
- Postojanje poljoprivredne savetodavne službe.

Slabosti su:

- Neuređenost zemljišnog kompleksa.
- Sitni posedi i parcele seljačkih gazdinstava.
- Ekstenzivna proizvodnja po strukturi i prinosima.
- Slaba zastupljenost stočarstva.
- Neodgovarajuće rešenje korišćenja državnog zemljišta.
- Nedovoljno korišćenje i loši ekonomski uslovi za korišćenje vodnog potencijala za navodnjavanje.
- Loša organizovanost seljačkih gazdinstava.
- Nedovoljna podrška razvoju poljoprivrede od strane države.
- Problem staračkih domaćinstava i devastacije sela.

Razvojne mogućnosti su:

- Uređenje zemljišnih površina.
- Povećanje površina u navodnjavanju.
- Intenziviranje biljne proizvodnje promenom strukture proizvodnje i većim ulaganjem u pojedine linije proizvodnje.
- Mogućnosti boljeg korišćenja zemljišta kroz postrnu i naknadnu setvu.
- Intenziviranje stočarske proizvodnje.
- Veći stepen finalizacije proizvodnje u sopstvenim prerađivačkim kapacitetima.
- Unapređenje tehnologije prerade poljoprivrednih proizvoda.
- Razvoj multifunkcionalne proizvodnje i dierzifikacija (Sem za proizvodnju hrane, poljoprivredni resursi Vojvodina mogu se efikasno koristiti za razvoj agro-eko turizma (seoski turizam, seoske turističke manifestacije, banjski turizam, riboliovni i lovni turizam), ugostiteljstvo (salašarskog tipa, sveža-zdrava hrana, itd), proizvodnja energije (eolska, termalna, obnovljivi resursi).
- Razvoj MSP u oblasti zanatske prerade poljoprivrednih proizvoda.
- Integracija proizvodnje, prerade i plasmana kroz zadrugarstvo.
- Uspostavljanje ISO standardizacije i poboljšanje kvaliteta proizvoda.
- Veća proizvodnja uljane repice i investiranje u rafinerije za roizvodnju bio-goriva.
- Razvoj ekološke proizvodnje, proizvodnje lekovitog i aromatičnog bilja.
- Dalje unapređenje savetodavne službe i drugih institucija.

Pretnje u razvoju su:

- Ograničenja plasmana.
- Ograničenja izvoza (kvote, necarinske barijere, ne stimulisanje izvoza,...)
- Nedovoljne mogućnosti države za podršku razvoja poljoprivrede.
- Nedostatak kvalitetnih izvora sredstava za razvoj i funkcionisanje.
- Nepostojanje ili neadekvatnost zakonske regulative.
- Nedovoljan uticaj institucija na razvoj.

11. ZAKLJUČAK - USLOVI I MERE ZA JAČANJE KONKURENTNOSTI

Najznačajniji uslovi i podsticajne mere za razvoj agrobiznisa u ruralnim područjima Vojvodine su:

1. Stimulisanje izgradnje i korišćenja sistema za navodnjavanje. I pored izuzetnih vodnih resursa u Vojvodini, njihov stepen iskorišćenosti je izuzetno mali. Jedan od najznačajnijih razloga za njihovo minimalno korišćenje leži u ekonomskim uslovima za njihovu eksploataciju. Republički i pokrajinski fondovi za razvoj poljoprivrede trebalo bi značajnija kreditna sredstva, pod povoljnim uslovima da usmere u nabavku opreme i sisteme za navodnjavanje, fiskalna politika trebalo bi da poreskim oslobođenjima stimuliše gazdinstva koja koriste sisteme za navodnjavanje.

2. Stimulisanje povećanja investiranja u ruralna područja. Stimulativne mere, koje bi poboljšale investiranje u ruralna područja bile bi oslobađanje ili smanjenjem doprinosa za zapošljavanje u ruralnim sredinama, povoljnija poreska i kreditna politika, finansijski podsticaji razvoja agrobiznisa od strane države, republike i lokalne samouprave.

3. Uređenje i racionalno korišćenje zemljišnog fonda. Uređenje zemljišnog resursa i racionalno korišćenje zemljišnog fonda je u današnje vreme jedan od najvažnijih problema poljoprivrede Vojvodine.

4. Uređenje infrastrukture i razvoj ustanova u ruralnim područjima. Za privredni razvoj ruralnih područja značajan razvoj infrastrukture i ustanova (puteva, vodovodne i kanalizacione mreže, telekomunikacija vrtića, škola, banaka, sportskih terena i igrališta, kulturnih i drugih ustanova). U ovom segmentu značajni izvori mogu biti iz stranih povoljnih kredita i donacija.

5. Državne i investicije lokalnih samouprava u razvoj preduzeća u selima. Poljoprivredno zemljište, kao državni resurs treba da predstavlja osnovu za prioritete u Državnom

investicionom planu Srbije. To znači da bi Srbija, kao što ulaže u razvoj planinarskog turizma, investiranjem u žičare i uređenje terena za skijanje, trebalo da ulaže u optimalno korišćenje svog poljoprivrednog zemljišta, kroz razvoj poljoprivrednih preduzeća, eksperimentalnih stanica, naučnih instituta, turističkih atrakcija i drugih, profitabilnih načina multifunkcionalnog korišćenja poljoprivrednog zemljišta.

6. Razvoj institucija za razvoj malog agrobiznisa i preduzetništva. Posebnu ulogu u razvoju malog biznisa i preduzetništva svuda u svetu imaju institucije. Kada je u pitanju agrobiznis značajne investicije su tehnološki problemi, garancijski fondovi i savetodavne institucije za razvoj agrobiznisa.

7. Edukacija ruralnog stanovništva. Privredni razvoj ruralnih područja mora biti praćen opštim društvenim razvojem, odnosno opštom edukacijom ruralnog stanovništva i edukacijom u tehničkom, tehnološkom, obrazovnom, kulturnom, ekološkom, i ne na poslednjem mestu, ekonomskom smislu.

8. Razvoj zadrugarstva i poljoprivrednog savetodavstva. Za opstanak i razvoj seljačkih gazdinstava od posebnog su značaja dalji razvoj zadrugarstva i poljoprivrednog savetodavstva, vrsta, kao ustanove koja u interesu poljoprivrede treba da uskladi ciljeve države i ciljeve seljaka i bude institucija za implementaciju agrarne politke.

Literatura

Izvršno veće AP Vojvodine (2006): Program privrednog razvoja AP Vojvodine – novelirana ex post analiza privrede Vojvodine, Novi Sad

Novković, N., Bošnjak Danica, Milić D., Potkonjak Svetlana, Čobanović Katarina, Jovanović, M., Vlahović, B., Tica, N., Pejanović, R., Rodić Vesna, Petrović, Ž., Zekić, V., Vukoje, V., Nikolić-Đorić Emilija, Mutavdžić Beba, Marković Katarina, Janković, D., Bulatović Mirjana: (2007): Strategija razvoja poljoprivrede i sela AP Vojvodine, projekat, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad

Novković, N. (2003) Pravci razvoja malog biznisa u agroprivredi Vojvodine, Ekonomika preduzeća 3-4, Savez ekonomista Srbije, Beograd, 128-132

Novković, N. (2003): Program privrednog razvoja AP Vojvodine (II DEO EKONOMIJA – AGROKOMPLEKS), Elaborat (94-102), Izvršno veće AP Vojvodine, Novi Sad

Republički zavod za statistiku Srbije: Statistički godišnjaci, Beograd